

SOUHRNNÁ ZPRÁVA

JAK NA SOUČASNOU ENERGETICKOU KRIZI REAGOVALI LIDÉ TRPÍCÍ ENERGETICKOU CHUDOBOU?

Válka na Ukrajině vyvolala v Evropě značné psychologické, sociální a ekonomické reakce, zejména v energetickém sektoru, kde se hlavní výzvou stala energetická bezpečnost a ceny prudce vzrostly. Přerušení dodávek zemního plynu a ropy z Ruska donutilo vlády přehodnotit své energetické politiky, zatímco občané přizpůsobili své chování, což vedlo k občanským iniciativám zaměřeným na rozvoj obnovitelných zdrojů energie. Tyto snahy, zejména ze strany samospotřebitelů investujících do fotovoltaických elektráren a lidí využívajících alternativní řešení vytápění, jako jsou tepelná čerpadla, poukazují na posun směrem k lokálnějším energetickým řešením. Decentralizované systémy obnovitelných zdrojů energie umožňují komunitám převzít kontrolu nad svou spotřebou energie, čímž podporují větší odolnost (i proti vojenským akcím) a nezávislost na vnějších dodavatelích energie. Tato změna nejenže přispívá k budoucí energetické udržitelnosti, ale může také výrazně snížit náklady na elektřinu. Na druhou stranu je nutno podotknout, že probíhající krize prohloubila energetickou chudobu mnoha domácností.

Abychom tuto dynamiku prozkoumali, zaměřili jsme se v našem [výzkumu](#) podpořeném Mezinárodním visehradským fondem na zkušenosti samospotřebitelů, uživatelů tepelných čerpadel a těch, kteří čelí energetické chudobě ve Visehradské skupině (Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko). Zorganizovali jsme řadu ohniskových skupin a o výsledcích jsme informovali ve [výstupní zprávě](#). V této souhrnné zprávě předkládáme celková zjištění týkající se lidí trpících energetickou chudobou a navrhuje řadu doporučení pro tvůrce politik.

Energetická chudoba je na vzestupu jak v Evropské unii obecně, tak konkrétně v zemích Visehradské skupiny. Zatímco v průběhu druhého desetiletí 21. století se podíl obyvatel EU uvádějících, že nejsou schopni své domovy dostatečně vytopit, snížil z 11,2 % v roce 2012 na 6,9 % v roce 2021, jejich počet se naopak v roce 2022 zvýšil na 9,3 % a v roce 2023 na 10,6 % (Eurostat, 2024). Energetickou chudobou trpí zranitelné skupiny, které mají různé postavení ve společnosti či různé sociální složení (starší lidé, důchodci, osaměle žijící osoby nebo městský prekariát). Energetická chudoba je často spojena s širším problémem sociálního vyloučení a je důsledkem neefektivní sociální politiky, neúčinného důchodového systému, zanedbávání technické infrastruktury budov (např. nedostatečná izolace nebo zastaralý systém vytápění) nebo důsledkem příliš nízkých mezd pro určité skupiny zaměstnanců.

Největšími problémy, s nimiž se lidé trpící energetickou chudobou v zemích Visehradské skupiny potýkají, jsou vysoké náklady a nízký výkon jejich zdrojů vytápění a s tím související nezdravý stav jejich domovů, které sužuje vlhkost a plíseň. Plísně jsou rozšířeným problémem, který má vliv na zdraví nájemníků a způsobuje strukturální poškození budov, zejména v přízemních bytech a starších budovách bez řádných základů nebo izolace. Špatná izolace v mnoha budovách vede k tepelným ztrátám a neúčinnému vytápění, jehož náklady představují značnou část rozpočtu domácnosti, která přesto není schopná zajistit příjemnou teplotu v domě. Podle účastníků našich ohniskových skupin je nejlepší metodou, jak se s těmito problémy vypořádat a zároveň snížit finanční zátěž spojenou s účty za energie nebo udržením příjemné teploty, zateplení domu.

Účastníci měli určité znalosti o možnostech zvýšení energetické účinnosti svých domů, kritizovali však nedostatek informací o existujících programech podpory. Přesto byli někteří respondenti kritičtí, pokud jde o programy na modernizaci infrastruktury (tj. nákup nových kotlů nebo ekologičtějšího vytápění).

Respondenti uvedli řadu faktorů, které přispívají ke zdražování energií, včetně chování politických představitelů, energetických společností a dokonce i fungování energetických spotřebičů. Účastníci vyjádřili značnou frustraci z vládní politiky, zejména pokud jde o regulaci a zdanění energií. Domnívali se, že hospodářská politika jejich státu, mj. nastavení vysoké DPH, zhoršila jejich finanční zátěž a že krize vždy nejvíce zasáhla nejzranitelnější vrstvy společnosti. V Maďarsku panoval silný názor, že vláda ve srovnání s jinými zeměmi neposkytovala svým občanům dostatečnou podporu, zejména v době krize. Účastníci trpící energetickou chudobou tvrdili, že lidé žijící v bytech (na rozdíl od těch, kteří bydlí v rodinných domech) nemají mnoho možností, jak snížit své účty za vytápění, a to kvůli způsobu, jakým se mezi nájemníky rozpočítává spotřeba energie.

Respondenti zmiňovali různé strategie, jak udržet své energetické náklady na přijatelné úrovni. Jako účinná opatření uváděli úpravu rozvrhu vytápění a nastavení kotle, topení pouze v případě potřeby, vypínání nepoužívaných spotřebičů a nošení další vrstvy oblečení. Vytápění nebylo jedinou oblastí, kde bylo možné ušetřit na energiích, ale jasně dominovalo.

Doporučení

- Zahájit státem řízený program renovace sociálního bydlení a budov ve vlastnictví místních samospráv s cílem snížit náklady na energie a zlepšit zdravotní podmínky nájemníků, jakož i snížit energetickou závislost, omezit energetickou chudobu, zlepšit kvalitu ovzduší a přispět k dosažení vnitrostátních cílů v oblasti klimatu na národní úrovni.
- Přijmout důkladnou definici zranitelných spotřebitelů v souvislosti s energetickou chudobou a poskytnout vnitrostátním regulačním orgánům pravomoci a vhodné záruky na ochranu zranitelných spotřebitelů.
- Dále rozvíjet stávající programy podpory zaměřené na starší osoby a domácnosti s nižšími příjmy, které lze využít na zateplení a instalaci topných/solárních systémů formou zálohových plateb.
- Vytvořit snadno spravovatelné programy na podporu malých investic a mikroinvestic do zateplení a energetické účinnosti, včetně možnosti zálohových plateb, jelikož domácnosti obvykle využívající tyto programy si nemohou dovolit investovat své vlastní peníze a čekat na jejich proplacení.
- Řádně připravit zřízení sociálního klimatického fondu, který doplní zavedení systému EU ETS 2 (od roku 2027/28 se rozšíří uplatňování emisních povolenek na odvětví budov a silniční dopravy), na podporu investic do opatření v oblasti energetické účinnosti, renovací, čistých topných zařízení, výroby energie z obnovitelných zdrojů a řešení čisté mobility, jakož i přímé podpory příjmů nejzranitelnějších zákazníků.

Zdroj

Eurostat (2024) Inability to keep home adequately warm – EU-SILC survey.
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mdes01__custom_12861063/default/table?lang=en

Tato souhrnná zpráva je jedním z výstupů projektu „Civic energy self-defense in the shadow of the war in Ukraine: grassroots energy activities in V4“ s podporou Mezinárodního visegradského fondu pod č. 22320072.